

mondig

losse toets

doops
gezinden

MERK 2026

Europese dopers ontmoeten elkaar

In 2026 is doopsgezind Nederland gastland voor de MERK* of CME**, die voor het laatst in 2018 in Frankrijk werd gehouden. Wie er weleens aan heeft meegedaan weet hoe het is: een feest van ontmoeting, bezinning, ontdekking, en vol activiteiten variërend van samen zingen en vieren, workshops volgen, jeugdspelen, toneel tot aan excursies. Maar vooral een gelegenheid voor alle mennonieten in Europa om oude vrienden spreken en nieuwe te maken.

Plaats van samenkomst is De Rijtuigenloods in Amersfoort, een industrieel rijksmonument vlakbij

- * Mennonitische Europäische Regional Konferenz
- ** Conférence Mennonite Européenne

het station, duurzaam, ruimtelijk en gastvrij. Stel je een workshop in een postwagon voor, of een *silent disco* in het onderdelendepot. Een gesprek in een wachtkamer en werken aan een goed doel in, uiteraard, de werkwagen!

Meer informatie over de MERK verschijnt op de website en in de nieuwsbrief. Ook zijn inlichtingen te verkrijgen bij de informatiestand tijdens *Mondig op Zondag*, op zondag 16 juni in Mennorode.

Mondig op Zondag

Valt er nog wat te vieren?

Op 16 juni 2024 zal op Mennorode *Mondig op Zondag* plaatsvinden. Dé dag voor ontmoeting, inspiratie en bemoediging voor iedereen die zich verbonden voelt met de doopsgezinden. *Mondig op Zondag* heeft dit jaar als thema 'Valt er nog wat te vieren?'. Aan de hand daarvan zetten we met elkaar goede en mooie dingen in het licht.

Er zijn diverse workshops: Chris Doude van Troostwijk gaat het hebben over inventieve theologie, Carolien Cornelissen duikt met u dieper in uw eigen belijdenis en er is een workshop bibliodrama

met Olav Boelens (en nog veel meer). Bovendien komt theoloog en pionier Rikko Voorberg spreken. Ook is er een volledig jongeren- en tienerprogramma, en kinderopas voor de allerkleinsten.

Voor meer details over het programma, de workshops en opgave: houd de komende weken de website en de nieuwsbrief (special) in de gaten!

foto Raon Philippo

vooraf

De boten zijn leeg. We zijn moe. We varen in stilte door de smalle grachten van Giethoorn het open water tegemoet. Het is druk overal. Maar hier is het oorverdovend stil. De stilte van leegte. Een half uur geleden zaten de boten nog vol met hele moeie, maar drukke pubers. Vol met bagage, dromen, herinneringen, nieuwe vriendschappen en vieze theedoeken.

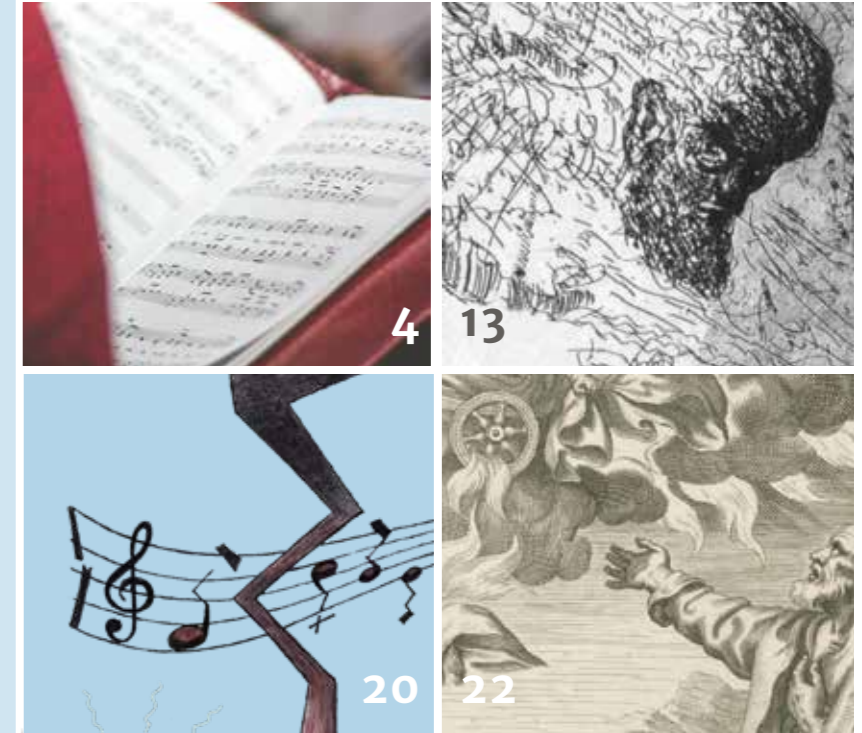
Maar nu is het oorverdovend stil. Ook wij hoeven even niks te zeggen. Ook wij zitten vol met herinneringen, dromen en nieuwe vriendschappen. En vol met slaap. Ik kijk rond. Zes boten achter elkaar. Niemand beweegt, niemand zegt iets. We staren voor ons uit. Met een grote glimlach, zichtbaar of niet.

In de verte hoor ik gezang. Klanken die ik herken. Ik kijk de anderen aan, zie dat ze het ook horen. We kijken zoekend rond. De geluiden en klanken die we een maand geleden bedachten, en vanaf de eerste dag, een week geleden, keihard met elkaar en de jongeren zongen. Toen helder, zuiver en vol energie. En een half uur geleden, bij het afscheid op de kade, met net zoveel energie maar met schorre kelen. Hangend in elkaars armen, snikkend, luisterden de kinderen naar dat lied dat alles van die week samenbracht. Alle emotie, alle gekkigheid, alle momenten van heimwee, alle momenten van onvoorwaardelijke vriendschap en ontluikende liefde – en al die momenten dat ze overal waren, behalve in hun eigen bed.

Nu lopen daar twee pubers in blauwe truien innig met elkaar verstrengeld boven onze hoofden over een bruggetje. Twee pubers die elkaar een week geleden voor het eerst zagen. Zijn zien ons niet. Wij hen wel. Ze zingen uit volle borst over dromen, saamhorigheid en over die kleine wereld, los van deze, die je een week lang met elkaar maakt. Gedragen door de muziek. We kijken naar elkaar terwijl we onder de brug doorvaren. We glimlachen en zeggen nog steeds niks.

Kalle Brüsewitz
Coördinator communicatie | kalle.bruesewitz@ads.nl

inhoud

- 4 Van martelaars- naar lionaliederen**
Pieter Post over doopsgezinde liedcultuur
- 13 Verademing in een duistere tijd**
Christiane Karrer over Saul
- 20 Helse herrie**
De naarste muziek ooit gemaakt
- 22 Für Elisa?!**
Johanne Boot over Elia en Elisa

en verder...

8 van psalmpomp tot Bach
Organist Ruud Koning over muziek	15 het lied van...
10 uitdaging in actie!
Uitwisseling met Indonesië	16 media & cultuur
11 zingend naar de vrijheid
Harcourt Klinefelter over muziek en vrede	18 collecten
12 firma de hoop	19 colofon
	24 bijbel
Muziek der sferen
	26 erfgoed
Glas-in-loodramen in Hyppolytushoef
	28 column – Fred Omvlee
<i>Crying in de Chapel</i>

tekst Tea G. Rienksma

Van martelaars- naar lonaliedereren

‘De doopsgezinden hadden ooit een eigen liedtraditie. In de loop van de eeuwen is die min of meer verdwenen.’

Pieter Post: ‘Wij hebben geen eigen liedbundel meer. Tegenwoordig zingen de gemeenten uit het nieuwe Liedboek *Zingen en bidden in huis en kerk* (2013). Er staat nog een doopsgezind dooplied van Martien Postema (353) in en het vredeslied van Jan Nooter (1010). Maar we zijn de specifiek doperse begrippen kwijtgeraakt; we hebben andere begrippen gekregen, een andere taal om ons geloof uit te drukken. Dat vind ik jammer vanwege de verloren diepgang.’

Emeritus doopsgezind predikant Pieter Post deed onderzoek naar de doperse liedcultuur en promoveerde in 2010 aan de Vrije Universiteit Amsterdam op de *Geschiedenis van het doopsgezinde kerklied (1793-1973), van particularisme naar oecumeniciteit*. Daarin onderzocht hij hoe in doperse liedteksten de centrale begrippen rechtvaardiging en heiliging tot uitdrukking kwamen. Pieter: ‘Men geloofde dat je bestaan door God gerechtvaardigd was en dat je van daaruit diende te handelen. Dat heette heiliging. Daarmee maakten doopsgezinden het verschil in de toenmalige samenleving. In de loop van de tijd zijn deze begrippen verdwenen uit de liedteksten, omdat taal zich

aanpast aan de tijdgeest. Er mogen zijn en goeddoen zijn nog restanten van die begrippen.’

Lering en aansporing

In zijn onderzoek heeft Pieter vooral aandacht besteed aan de periode 1793-1973. ‘Onder invloed van de Verlichting vond in die periode binnen de doperse beweging een verschuiving plaats van orthodoxie naar liberalisme. Zo werd bijvoorbeeld ‘Jezus onze Verlosser’ ‘Jezus onze Broeder’. Dat laatste geldt voor hedendaagse doopsgezinden nog altijd. In de korte periode 1793-1810 verschenen er maar liefst vijf verschillende liederenbundels. In 1801 fuseerden de liberale Lammisten en de orthodoxe Zonnisten en voegden

hun liedbundels samen tot één bundel.’

Pieter pakt uit zijn verzameling antiquarische liedbundels *Uitgezochte liederen, voor den openbaren en huiselijken godsdienst*. Een bundel uit 1810, samengesteld door de doopsgezinde gemeenten van Zaandam en Leiden. ‘Een liedboek was vooral bedoeld voor lering en aansporing. Thuis werd veel gelezen en gezongen. Je ziet in de inhoudsopgave een serie liederen met titels als ‘vreedzaamheid’, ‘soberheid’, ‘gehoorzaamheid’. In die tijd hielden de doopsgezinden de deugden hoog. In de loop van de achttiende eeuw ontstonden allerlei politieke en kerkelijke dichtgenootschappen die ook liederen voor doopsgezinden maakten. Men was liberaal wat dat betreft. Overigens een typisch Nederlands verschijnsel en uitvloeisel van de Tolerantie. Vanaf circa 1530-1973 zijn er circa 165 liedboeken onder doopsgezinden verschenen. Daarmee hebben wij de meeste liedboeken op onze

naam staan. Voor een groot deel zijn die bundels interkerkelijk samengesteld. In de loop van de tijd ontstond er behoefte aan één liedboek, bedoeld voor alle protestantse kerken. In de jaren veertig van de vorige eeuw groeide echter binnen de vrijzinnigheid weer de behoefte aan een eigen bundel. Zo verscheen in 1944 de *Doopsgezinde Bundel*, een samenwerking van de ADS en onder meer de Nederlandse Protestant Bond. Er stonden vijftig liederen in die doopsgezinden eigen waren – geliefd, maar nogal orthodox.’

Martelaarsliederen

Typisch voor de doopsgezinden zijn de martelaarsliederen uit de zestiende eeuw. Zingen was voor de eerste dopersen belangrijk. Ze drukten daarmee hun geloofs-overtuiging uit, zongen teksten ter vertroosting en bemoediging.

Lied 342
in *Liedboek 1973*
A.G. van Gilse,
geb. 1923

Tot U o Heer, tot U die liefde Zijt

Tot U o Heer, tot U die liefde zijt,
die uw volk geheel de weg trouw zijt geweest,
tot U die zelf Uw Zoon hebt gegeven,
Heer, tot U keren wij toe heel ons leven.

Zij die U volgden in gehoorzaamheid
vonden in hun pijnen de troost van uw Geest.
Geen, wiens geloof een kruis krijgt te dragen,
zal ooit vergeefs U de kracht hoeven vragen.

Kent Gij ons Heer, hebt Gij ons toebereid,
zijn ook wij genood tot uw bruiloft, uw feest?
Help dan de laatste schroom overwinnen:
laat uw gemeente vandaag nieuw beginnen.

Maak onze doop ten teken dat de tijd
van uw heil vervuld is, dat elk door uw Geest
vruchten zal dragen, vruchten van vrede:
zo zal op aarde uw naam zijn beleden!

‘Wij zijn onzekere, vragende mensen geworden’

Het waren protestliederen tegen de rooms-katholieke clerus, en standvastige getuigenissen van de vervolgingen. Het was gevaarlijk om deze liederen te zingen. Mensen werden ervoor opgepakt en ter dood veroordeeld. Een voorbeeld van een martelaarslied is *lc seg adieu*.* De melodie is van een bestaand liefdesliedje uit die tijd, maar heeft een nieuwe, geestelijke tekst. Het laatste couplet eindigt met:

...
*Wy wijcken niet, wy wijcken niet,
Al souden sy ons doen meerder verdriet.*

Andere tijd

Pieter: ‘Door de oecumene zijn de kerken naar elkaar toegegroeid. Dat is een goede ontwikkeling, maar mede daardoor is het doopsgezinde geluid wel afgezwakt. Ik heb in de liedcommissie gezeten van het Liedboek 2013 en heb geprobeerd enkele van onze eigen doperse liederen ook in deze vernieuwde uitgave opgenomen te krijgen. Dat is maar matig gelukt. In het Liedboek 1973 stonden bijvoorbeeld twee liederen van doopsgezinde predikanten. Van Lex van Gilse lied 342: *Tot U o Heer, tot U die liefde zijt* en van Martien Postema lied 343: *Nu heeft het oude leven afgedaan*.

Het lied van Lex van Gilse bevat vier coupletten; het eerste gaat over *bekering*, het tweede over de *geschiedenis*, het derde over het *Avondmaal* en het vierde over de *doop*. Kortom, de doopsgezinde theologie in één lied samengevat. Het vraagteken achter de tweede zin van het derde couplet heeft een

achtergrond. Hij weet het allemaal niet meer zo zeker: zijn ervaringen tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben zijn zekerheden aan het wankelen gebracht. Als je dat weet zul je het lied anders zingen. Helaas staat het niet meer in de nieuwe uitgave. Wel het lied van Martien Postema. Jammer is ook dat in deze nieuwe uitgave te weinig liederen zijn opgenomen over weerloosheid.

De tijden veranderen en er is een andere taal, er zijn andere bewegingen ontstaan. Denk aan Taizé en aan Iona. De liedcultuur van deze gemeenschappen nemen we over. In onze geïndividualiseerde samenleving zeggen we: je mag zijn wie je bent. Dat is, met andere woorden, rechtvaardiging. Voor de oude dopersen gold: God rechtvaardigt je bestaan. Wij echter hunkeren naar die rechtvaardiging. Denk bijvoorbeeld aan dit lied uit Iona: *Neem mij aan zoals ik ben*. Dat is een beweging van de mens naar de Eeuwige toe, in plaats van de Eeuwige naar de mens. Wij zijn onzekere, vragende mensen geworden.’ <<

* Het bekende muziekgezelschap Camerata Trajectina heeft in 1996 de dubbel-cd uitgebracht *Genade ende Vrede*, met doopsgezinde muziek uit de zestiende en zeventiende eeuw. Op de eerste cd worden liederen ten gehore gebracht uit de tijd van de martelaren.

Scan de QR-code om het lied *lc segh adieu* te beluisteren.

Uw kerkelijk onroerend goed professioneel beheerd?

Dat is onze uitdaging!

Wij ontzorgen uw kerkelijke gemeente en beheren uw grond of gebouwen. We zorgen voor goede juridische overeenkomsten, monitoren lopende contracten, passen deze aan waar nodig en verzorgen correcte berekeningen van de jaarlijkse toegestane verhogingen. Wij werken voor kerken en doen dit zonder winstoogmerk. KKG heeft 515 tevreden opdrachtgevers waarvoor wij 13.619 ha grond beheren.

Uw rentmeester en makelaar in kerkelijk onroerend goed

KKG
Rentmeesters & Makelaars
SilasGroep.nl/kkg
T 033 – 467 10 10

KKG is onderdeel van de Silas Groep

Je positieve liefdevolle levenshouding
is onze inspiratie
Onze allerliefste Piet, papa, opa

Pieter Broer Siemon Kat

* Gouda
16 januari 1935

† Apeldoorn
4 maart 2024

67 jaar samen met zijn Jeltje

Jeltje Kat-Brongers

Selma en Henk van Elburg-Kat
Eline en Waeil
Ishaq en Farrah
Wouter en Laura
Maarten en Maaïke
Amber

Annelies en Rodim van Es-Kat
Romée en Floris
Lauren en Rinke

Margot Kat en Gert Jan Bos
Isa, Lois, Guus

Het afscheid heeft in grote kring plaatsgevonden

Correspondentieadres
Familie Kat | Mr van Hasseltlaan 23 | 7316 DH Apeldoorn

Feestelijk Jubileum

100 Jaar Mennorode!

In 2025 bestaat Mennorode 100 jaar.
Deze mijlpaal gaan we vieren!

Hoogtepunt wordt het Pinksterweekend, 7 t/m 9 juni 2025
Reserveer deze data alvast in jullie agenda's, want dan zullen we als Doopsgezinde gemeenschap dit 100-jarig jubileum met elkaar vieren.

Via de nieuwsbrief zal de lustrumcommissie blijven informeren. In Mondig komt van de zomer een artikel waarin wij meer zullen onthullen van de festiviteiten.

Apeldoornseweg 185 8075 RJ Elspeet www.mennorode.nl

*Deel je verhalen,
anekdotes,
films en foto's!*

Ter ere van ons jubileum wordt er een documentaire gemaakt en hiervoor zijn we op zoek naar persoonlijke bijdrages. Heb je verhalen, anekdotes, film- of fotomateriaal dat de geschiedenis van Mennorode illustreert? Deel dit dan met Evelien Mager; lustrum@mennorode.nl of bel 06-10838194

Samen maken we van dit jubileum een onvergetelijke gebeurtenis!

tekst Franka Riesmeijer

Ruud Kooning (79) is organist bij de doopsgezinde gemeente Aalsmeer en de hervormde kerk in Bennebroek.

Komend jaar is een kroonjaar: dan begeleidt hij 55 jaar lang diensten bij allerlei verschillende kerken en kerkgenootschappen. Hoe is dat zo gekomen?

We woonden als gezin in een bovenwoning in Amsterdam, in de Pijp. Tegenwoordig is dat het 'Quartier Latin' van Amsterdam, maar in die tijd was het een echte

volksbuurt. Toen ik acht werd kwam er bij ons thuis een harmonium, zo'n traporgel. Het werd vaak denigrerend de psalmpomp genoemd...

In veel christelijke gezinnen stond zo'n harmonium, waar zondagmiddag met het hele gezin liederen van Johan de Heer of uit het Liedboek werden gezongen. Het harmonium was van mijn opa en oma geweest, en mijn moeder had goede herinneringen aan dat zingen en spelen van vroeger. Mijn ouders vonden het dus fijn als erop gespeeld werd. Daarom moest mijn broer, die twaalf was, orgellessen krijgen, wat hij gelukkig leuk vond. Zo kwam een orgeljuffrouw elke week een half uurtje lesgeven. En dat wilde ik ook wel! Toen kwam ze voortaan twee keer per week een half uur. We hebben allebei vier jaar les gehad en uitstekend orgel leren spelen op dat harmonium.

Een **achternichtje van mij** speelde in een drumband. Ik was vooral verliefd op haar prachtige uniform met epauletten. In die band heb ik ook een paar jaar gezeten – ik herinner me vooral dat ik 's winters vaak ijskoud en zeiknat thuis kwam. Vervolgens lonkte de gitaar. Het was de tijd van Elvis Presley, Paul Anka en Cliff Richards. Ik was geabonneerd op *Tuney Tunes*, hét muziektijdschrift, en ik wilde al die liedjes kunnen spelen en zingen. Maar op mijn achttiende heb ik het orgelspel weer opgepakt. Op zondag gingen we vrijwel altijd naar de kerk. Daar keek ik van de organist de kunst af van het improviseren en het begeleiden van de gemeente. Ik was vooral geïntrigeerd door het bordje op de deur naar het orgel, met: 'Naar

Elke organist heeft iets met Bach; daar is hij mee getrouwd, mee verstrengeld

Van psalmpomp tot Bach

het orgel, streng verboden toegang'. Dáár wil ik wezen! Jaren later kon ik het bordje aan mijn laars lappen: ik heb daar vaak gespeeld.

Door de jaren heen heb ik verschillende orgelleraren gehad, voor improvisatie, het spelen van diensten en de gang van het kerkelijk jaar. Dat laatste speelde in de opleiding een grote rol. Bekende mensen als Willem Vogel, Frits Mehrrens en Marinus Metz heb ik allemaal als docent gehad. Zij hebben mij op het spoor gezet van wat in een kerk wél en niet kon. Ofwel, wat gewenst en ongewenst was. Ongewenst waren liederen van het sentimentele genre, zoals die van Johan de Heer. Bij hen leerde ik nieuwe liederen spelen waarvan de inkt nog zo goed als nat was. Wat nu het oude Liedboek is, kwam toen uit. Die nieuwe liederen leerden we spelen en zingen, én als dirigent van een cantorij begeleiden. Daardoor kan ik er tot op de dag van vandaag voor zorgen dat de dienst loopt als een trein, klinkt als een klok, en alle muziek opgepikt wordt door de gemeente.

Eigenlijk vervangt het orgel een heel orkest. Een kerkelijke gemeente is met een organist heel goedkoop af, in tegenstelling tot wanneer je een orkest moet inhuren. Dan praat je snel over dertig, veertig man. En die muziek verzorgt de organist, als het een beetje wil lukken en het orgel meewerkt, in z'n uppie! Dus het is,

laat ik zeggen, dé manier om geld te besparen... Gewoon een goede organist aanstellen en ervoor zorgen dat hij een goed orgel onder z'n kont heeft.

Het tempo, daar is nog weleens discussie over. In de kerk hoor soms dat ik te snel speel, maar het omgekeerde komt wel voor. Bij een lied gaat het natuurlijk niet alleen om de noten, maar ook om de tekst die de gemeente zingt. De tekstinhoud en het notenbeeld bepalen samen hoe een lied moet worden gezongen. Door ervaring wijs geworden hoop ik, weet ik na verloop van tijd meestal wel welk tempo haalbaar is. Niet te snel, zodat dat je benen of je vingers in de knoop komen, maar ook niet te langzaam omdat dan het gevaar dreigt dat de boel stil komt te liggen, doodvalt als het ware. Een lied moet een bepaalde frisheid en vrolijkheid houden zodat het ook spannend blijft.

Elke organist heeft iets met Bach; daar is hij mee getrouwd, mee verstrengeld. Bach was een religieus mens die zich door de bijbel heeft laten leiden, ook als organist, cantor en dirigent. Bach staat bij mij vaak op de lessenaar, vooral zijn koraalvoorspelen. Een heel bekend koraal is *Liebster Jesu, wir sind hier*. In de coronatijd werden in Bennebroek de diensten gehouden door een predikant, een koster, een ouderling, een diaken, één gemeentelid en ik als organist.

Die dienst werd dan via YouTube uitgezonden. De doopsgezinde kerk in Aalsmeer koos ervoor de dienst doordeweeks op te nemen met anderhalve meter afstand tussen de organist, de predikant en de meewerkende paar gemeenteleden. Maar ook in die tijd was het de bedoeling dat er een mooi orgelwerk werd gespeeld. Ik wist immers dat mensen thuis keken. En niet alleen in de gemeente zelf, ook in Noord- en Zuid-Holland, Groningen en Friesland werd naar de diensten in Aalsmeer geluisterd. Ik kon dus wel *Liebster Jesu, wir sind hier* gaan spelen, maar we zaten thuis, achter een tablet of de televisie! Dus speelde ik *Liebster Jesu, wir sind (niet) hier...* Toen we weer bij elkaar mochten komen heb ik een andere variant van dit koraal gespeeld: *Liebster Jesu, wir sind (wieder) hier*. Gelukkig kunnen we dat elke zondag weer spelen! <<

Uitdaging in actie!

Er zijn veel invalshoeken om naar de komende jongerenuitwisseling te kijken. Zoals het historische koloniale perspectief, van 350 jaar kolonisatie van Indonesië door Nederland.

tekst Nynke Beekman, Nick Everts & Daniel Serrano Bernal

Daardoor hebben de culturen elkaar wederzijds beïnvloed. Tijdens het laatste Doopsgezind Wereldcongres in Indonesië in 2020 zijn ideeën besproken om oude en nieuwe contacten binnen de Wereldbroederschap te versterken. De stichting Doopsgezinde Geloofsopbouw en Solidariteit (DGS, voorheen de Zending) heeft vervolgens verschillende jeugdwerkers en predikanten opgeroepen te bekijken wat er mogelijk was. Dit alles met de bedoeling om van elkaar te leren en samen te groeien. Zo is het plan ontstaan voor een jongerenuitwisseling. Een enthousiaste, bruisende groep jongvolwassenen uit doopsgezind Nederland kijkt er inmiddels naar uit om deze zomer hun jonge zusters en broeders in Indonesië te ontmoeten! En in

2026 opnieuw, wanneer Indonesische jongeren een tegenbezoek zullen brengen aan Nederland, gelijktijdig met de MERK (*Menno-nitische Europäische Regional-Konferenz*). Ze hopen dat deze uitwisseling het begin zal zijn van een langdurige relatie met de synodes in Indonesië.

Rond juni 2023 zijn de verschillende organisatoren bijeengekomen, onder wie Hermine Dekkers, secretaris DGS, Petra Prins, jongerenwerker in Leeuwarden, Nynke Beekman, Leeuwarden, Nick Everts, regiopredikant van Groningen en Drenthe, en Daniel Serrano Bernal, jongerenwerker en predikant in Haarlem. Zij vatten de uitwisseling op als een waardevolle mogelijkheid om inspiratie op te doen voor de toekomst én om landelijk samen te werken. Ook al is het ambitieus om een groep samen te stellen vanuit verschillende plaatsen in Neder-

uitwisseling

land en Indonesië, en drie verschillende synodes op Java en Bali te bezoeken – niet groot dromen betekent niet hoog reiken! Iedereen gelooft in de potentie van deze uitwisseling.

De dertien deelnemers uit Leeuwarden, Groningen, Aalsmeer, Amsterdam, Utrecht, Zeist en Haarlem hebben elkaar al een keer ontmoet, in Leeuwarden op 30 september 2023. Daarna zijn alle betrokkenen online bij elkaar geweest voor een update over de sponsoracties, waarmee geld ingezameld wordt om de deelnemerskosten laag te houden. En in januari 2024 was er een bijeenkomst in Dopersduin om te wandelen, te spelen en te leren over Indonesië. De jongeren stonden open voor en werden geraakt door de pijnlijke onderdelen van de geschiedenis van beide landen. Tegelijk is de nieuwsgierigheid groot om nieuwe contacten met de Wereldbroederschap aan te gaan en is iedereen blij met de kans hiervoor. De reis zal plaatsvinden van 26 juli t/m 19 augustus. Op dit moment worden de laatste zaken voorbereid en wordt gehoopt de laatste donaties en fondsen binnen te krijgen. Wij, het organiserend team, staan open voor alle vormen van steun, persoonlijk en/of vanuit de eigen gemeenschap. Als je de groep wilt ondersteunen met aandacht en gebed: fijn. Als je iets wilt doneren aan het project: graag. Als je met ons mee wilt dromen om het bezoek van de Indonesische jongeren in 2026 voor te bereiden: wees welkom. Als je een brief aan ons wilt schrijven: prima. We zijn blij met alle vormen van steun! <<

foto Daniel Serrano Bernal

vrede

Zingend op weg naar de vrijheid

In de strijd voor gerechtigheid, vrede en het behoud van de schepping zijn muziek en zang altijd onmisbare elementen.

tekst Harcourt Klinefelter

Zoals neuropsycholoog professor Erik Scherder vorig jaar zei in het televisieprogramma *Klassiek op 1*: 'Zang en muziek, vooral samen zingen en musiceren, maken stoffen in het brein aan die ons kracht en moed geven en ons helpen onze emoties te kanaliseren.'

Deze moed en kracht heb je nodig als je actief bent voor vrede en gerechtigheid. We kennen vast allemaal wel gospelsongs, bijvoorbeeld *Go Down Mozes*, en negro spirituals, zoals *Joshua Fit the Battle of Jericho*. Of de socialistische en vrouwenstemrechtlieders uit de jaren 20 van de vorige eeuw, en de protestlieders uit de periode 1960–1980, bijvoorbeeld *Meneer de President* van Boudewijn de Groot.

Maar hoe is dat nu... in onze sterk geïndividualiseerde wereld? Waar blijven de muzikanten en zangers, zoals in de jaren tachtig bij de omsingeling van legerbasis Woensdrecht tegen de plaatsing van kruisraketten? Is er een Gronings lied over gas? Of een boerenband die voor de tractoren uitloopt? Hoor ik

foto Annelies Klinefelter

Alles gaat nu eenmaal zoals het gaat

muziek en zang op de A12 als mensen weggedragen worden door de politie?*

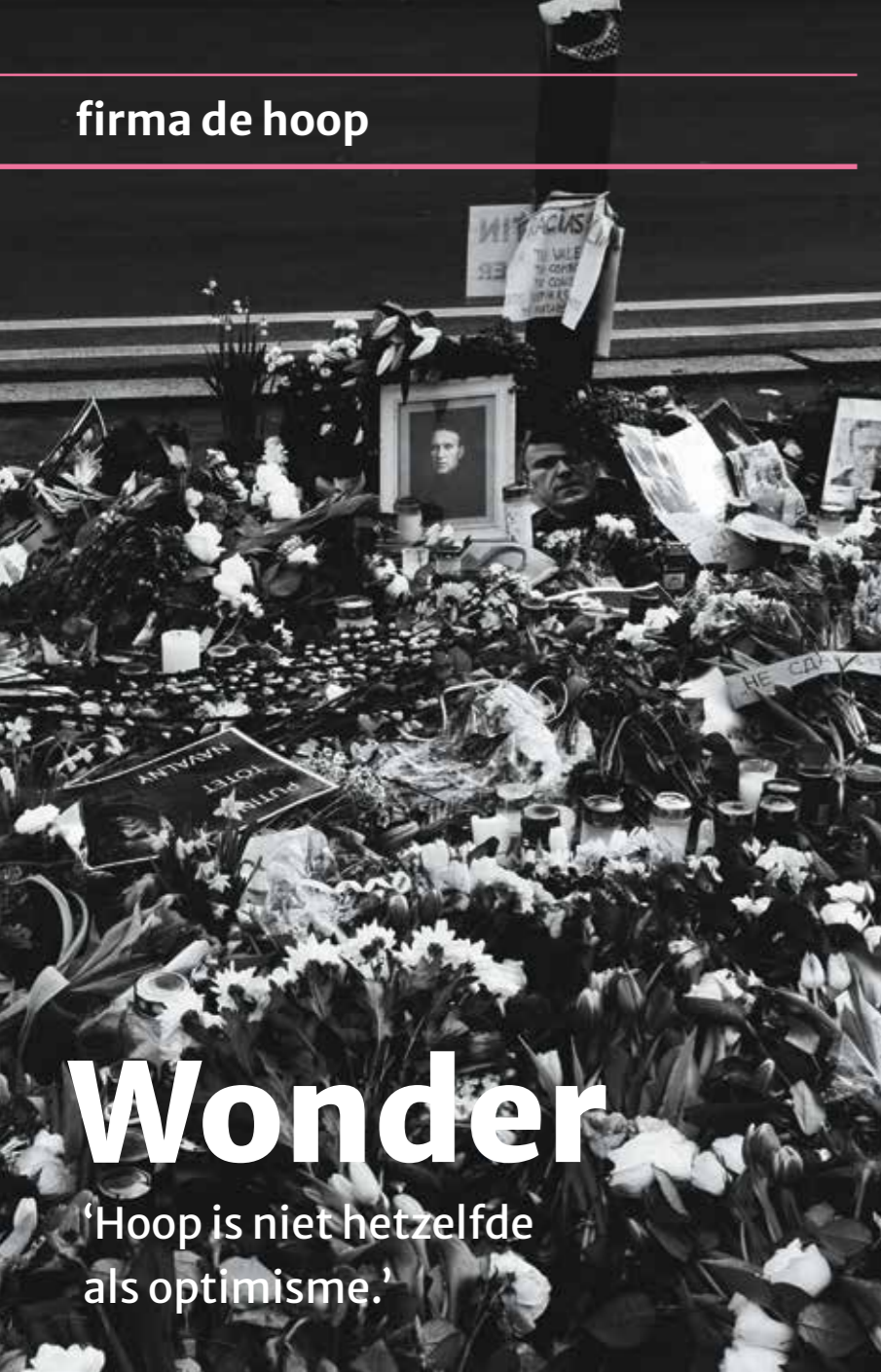
Gelukkig werden er bij de doopsgezinde wake voor Gaza op 16 maart jl. liederen aangereikt, en naar ik aanneem gezongen. Hierbij een nieuw couplet voor *Een land om van te dromen*:

*Zeg wel: onze wereld is gebroken;
niet: de mens tot weinig goeds in staat.
Zeg nooit: niemand kan op vrede hopen,
alles gaat nu eenmaal als het gaat.*

*Juist een land om van te dromen
stuwt ook mensen uit hun angst en nijd.
En zij juichen met tranen in hun ogen:
Lieve God, we zijn ook nu reeds vrij.*

* naschrift redactie Extinction Rebellion heeft een eigen orkest dat speelt tijdens de bezettingen van onder meer de A12. Ook beroepsmusici doen daaraan mee.

ds. Harcourt Klinefelter is emeritus predikant

Wonder

‘Hoop is niet hetzelfde als optimisme.’

Dat wordt vaak gezegd, maar op zoek naar een helder onderscheid raak je het spoor gauw bijster. Optimisme krijgt doorgaans de betekenis van geloven dat het wel goedkomt, en daar blijft het bij. Je hoeft er zelf niet veel aan bij te dragen. ‘Komt wel goed.’ Het klinkt wat onbekommerd. Daartegenover is hoop het diepe verlangen naar een doel waarvan de vervulling nog onzeker is, waar we naar uitzien en waarvoor we in actie komen. ‘Komt misschien goed, maar niet vanzelf.’

Je kunt hier tegenin brengen dat je in de praktijk prima optimistisch kunt zijn en tegelijk de mouwen

tekst Yko van der Goot

‘Hoop is actief handelen, niet passief toekijken. Hoop is niet gewoon op de bank zitten en denken dat het allemaal wel goedkomt. Het is zelf in actie komen, zelf meewerken aan de verandering. Het is positie kiezen en proberen het verschil te maken.’

– Noreena Hertz | Wintergasten | VPRO | 01-01-2024

opstropen voor het goede. En vanaf de bank kun je heel behoorlijk hoop koesteren. Dus zo simpel is het niet.

Hoe verwarrend het is, werd duidelijk op de dag van de begrafenis van de Russische oppositieleider Aleksej Navalny. Duizenden mensen gingen in Moskou de straat op om afscheid van hem te nemen. Moedige mensen, want er was veel politie op de been. Van optimisme kon geen sprake zijn. Voor velen was de dag van Navalny's dood ook de dag ‘dat de hoop vervloog.’ Een zwarte dag.

Ieder zocht er eigen woorden voor. ‘Voor mij is hij gewoon een martelaar, een heilige. Ik moest hier wel komen, ik kon niet anders. Mensen zoals hij, in onze tijd, dat is gewoon een wonder, anders kan ik het niet noemen’, zei een vrouw. ‘Ik had mijn hoop op hem gevestigd. Maar toch geloof ik dat het goedkomt, ik ben een optimist. Ik geloof in een lichtende toekomst. En dat er zoveel mensen zijn gekomen, verbaast me niet.’

‘Navalny, Navalny!’ Zijn naam klinkt na in de straten van Moskou. De naam van een mens, die slachtoffer is geworden van een ongelijke strijd. Maar ‘de geest van Aleksej Navalny zal het kwaad overwinnen’. In zulke woorden leeft de hoop. Het optreden van Poetin geeft weinig aanleiding tot optimisme, maar het wonder van de hoop is onuitroeibaar. <<

foto Nikita Pishchugin

De helende invloed van muziek

Verademing in een duistere tijd

De gedachte aan de betekenis van muziek in verband met bijbelse teksten, roept onmiddellijk een verhaal van koning Saul bij mij op.

tekst Christiane Karrer

Saul is niet zoals David bekend vanwege zijn grote kennis van muziek. Hij wordt beschreven als een mens met een tragisch lot die daarom muziek nodig heeft. Saul werd door God geroepen en door de profeet Samuel tot koning gezalfd. Hij krijgt de taak om voor Israël te vechten en het van zijn vijanden te bevrijden. Het volk bevestigt de keuze voor Saul. Maar God is niet tevreden met een van Sauls maatregelen. Samuel verkondigt daarom aan Saul dat God hem afwijst en hij zijn koningschap zal verliezen.

Iets verderop wordt verteld dat Saul gekweld wordt door een kwade geest (1 Samuel 16:14-23). Zijn dienaren merken hoe hij steeds weer overweldigd wordt en zijn gemoed verduistert. Dat valt goed te begrijpen als je aan zijn lot denkt. Waarschijnlijk is hij teleurgesteld, bang en vol verdriet. Later lezen we hoe hij jaloers en woedend wordt. De dienaren stellen hem dan voor iemand te zoeken die de harp kan bespelen. ‘Hij kan muziek voor u maken wanneer u

door de kwade geest van God wordt bezocht; dat zal u goeddoen.’ (16:16). De naam van David wordt genoemd, een jonge herder die aan het hof van Saul nog onbekend is. David wordt naar het hof gehaald en hij speelt. ‘En steeds wanneer de geest van God Saul overmande, nam David zijn harp en tokkelde op de snaren. Dat luchtte Saul op en het deed hem goed: de kwade geest liet hem dan voor even met rust.’ (16:23)

Ik ben geboeid door een ets van de kunstenaar Thomas Zacharias die – net als het verhaal – Saul en zijn beleving in het centrum plaatst. Op het beeld is een lichte witte ruimte te zien, gevolgd door een duister, grijs deel. Op de snede is het hoofd van Saul geplaatst. De achterkant is licht en open, het gezicht vooraan is duister en gesloten. Het hoofd is geneigd en lijkt aangetrokken door de duistere ruimte. Het beeld is gevuld met grafische tekens die ritme en chaos uitstralen. Ze dringen ook het hoofd van Saul binnen, alsof hij eronder begraven wordt. De ets

lijkt een landschap van Sauls gemoedleven. Een donkere verwarde macht houdt hem gevangen. Maar boven zijn hoofd vinden we strepen: de snaren van Davids harp. David is niet te zien, alle aandacht ligt op de muziek. De snaren lijken op vleugels die Saul bewaren, hem redden van de val in de afgrond. Ook al is de duisternis niet verdwenen – voor nu is Saul gered.

De ets van Zacharias brengt mij nog dichterbij de situatie waarin Saul zich bevindt, en tegelijkertijd dichterbij mezelf. Het is niet moeilijk om deze situatie te herkennen, ook vandaag de dag. Iemand wordt gepakt door somberheid, zinkt steeds dieper weg en weet soms zelfs de reden ervan niet. Je stemming wisselt steeds, je bent bang de controle kwijt te zijn. Woede overvalt je zonder dat je dat wilt. Angst dringt je leven binnen. Er zijn tal van voorbeelden. Mensen willen dat het stopt, willen eruit stappen, maar hoe? Pure wilskracht is meestal niet voldoende.

Saul wordt gekweld door een kwade geest

afbeelding uit
*Radierungen zur Bibel. Bilder und
Bildbetrachtungen*, Thomas Zacharias,
Deutsche Bibelgesellschaft, 1993

Wij zouden niet snel zeggen dat deze gemoedstoestand 'bij God vandaan komt' – zoals in de bijbelse tekst gebeurt. Toch kun je de emoties en gedachten in jezelf soms niet goed verbinden met het beeld dat je van jezelf hebt. Dit ben ik toch niet? Zijn die emoties dan misschien verbonden met iets dat buiten jezelf gebeurt? Dat kan, maar toch word je niet van buitenaf gestuurd. Het bijbelse woord dat wij met 'geest' vertalen, heeft een brede betekenis vol dynamiek: de stormwind, de ademlucht, dat wat het gemoed beweegt... De verbinding tussen binnen en buiten is bij dit begrip inbegrepen.

Saul en de mensen om hem heen boden weerstand tegen de

'kwade geest'. Het weerhield hen er niet van te beweren dat de geest 'bij God vandaan komt'. De muziek die David speelt werkt verlichtend en rustgevend. Saul kan opademen. Toch werkt niet iedere muziek zo. David wordt in de traditie als een groot musicus en psalmdichter gezien. Zulke muziek komt volgens mij – anders dan kwade geesten – uit Gods hart vandaan.

De helende werking van muziek is bijzonder. Binnen het verhaal wordt die als vanzelfsprekend beschreven, niemand twijfelt eraan. Deze werking is blijven bestaan, geen medisch onderzoek heeft dat ooit veranderd. De invloed van muziek op onze emoties is diep; de meesten van ons herkennen dat. Ook in onze

spiritualiteit, onze gemeenschappen en geloof zouden we muziek niet kunnen missen.

Mijn eigen hersenen werken sinds een paar maanden niet meer zoals vanouds. Ze zijn niet overweldigd door een kwade of sombere geest, maar beschadigd door hersenletsel na een ongeluk. Net als Saul heb ik voor mijn herstel regelmatig rust en ontspanning nodig. Dat is niet gemakkelijk, omdat sommige dingen die me vroeger rust gaven nu inspannend voor mij zijn. Ik deed een poging met muziek. Al gauw ontdekte ik rustige stukken uit de klassieke muziek – niet eens mijn lievelingsmuziek! – die mijn hersenen tot rust brachten. Daardoor kon ik me heerlijk ontspannen. En dat doe ik nu vaker. <<

het lied van...

tekst Franka Riesmeijer

'De muziek van Arvo Pärt heeft een religieuze ondertoon die bijna niet te benoemen is'

De doopsgezinde kerk in Goes

Muziek is een belangrijk onderdeel van ons leven. Liedjes die je doen denken aan belangrijke momenten van je leven, samen zingen in de kerk, muziek waar je kippenvel van krijgt. In deze column duiken we in wat muziek voor iemand betekent.

Ditmaal presenteren we het lied van **Anneke Schelhaas-Van Brussel**, lid en lekenpreker van de doopsgezinden en vrijzinnig protestanten in het Zeeuwse Goes. Voordat zij doopsgezind werd was zij lange tijd (1974–2004) actief in basisgemeente De Appelkamer in Heemstede, een soort lekenkerk.

Welk (niet-kerkelijk) lied is momenteel jouw tophit?

'Ik houd van de muziek van Arvo Pärt, de nog levende Estse componist. Zijn muziek wordt veel gedraaid op Radio 4. Het valt onder *minimal music* en klinkt soms als klokken die bij elkaar passen. De muziek heeft een grote ruimte, een religieuze ondertoon die bijna niet te benoemen is'

Welk lied zou jij iedere zondag wel in de dienst willen horen en meezingen?

'Mijn lievelingslied is *Groter dan ons hart*, lied nr. 4 uit de bundel 'Liturgische gezangen 2', een uitgave van Gooi en Sticht. De reden dat dit lied niet voorkomt in het Liedboek der kerken is waarschijnlijk dat alleen het refrein door de gemeente wordt meegezongen. De rest is voor koor of een solist.'

Wat is de mooiste zin van dit lied? Waarom raakt deze tekst je?

'Alles wat ik belangrijk vind in het christelijk geloof is opgenomen in dit lied; het zou mijn geloofsbelijdenis kunnen zijn. Bovendien zijn de tekst van Huub Oosterhuis en de muziek van Antoine Oomen van uitzonderlijke kwaliteit. Eén regel uit de tekst spreekt mij bijzonder aan, omdat die een gedachte bevat die je bijna nooit hoort binnen de christelijke traditie. Die regel luidt: 'Voor hen die kracht uitstralen, liefde geven, recht doen, dat zij staande blijven in ons midden'. Meestal is de christelijke boodschap dat de sterken er moeten zijn voor de zwakken, en wordt eraan voorbijgegaan dat ook de sterken behoefte hebben aan steun.'

Is het een melodie die we allemaal zo meezingen, of moet die geoefend worden?

'Een gemeente kan het lied niet zomaar zingen. Het moet door een koor worden ingestudeerd. Dat heb ik in Heemstede als koorlid gedaan. We hadden daar een eenvoudig en niet zo groot lekenkoortje, dus hebben we het eenstemmig geleerd.'

Voor welke gelegenheid zou er nog een goed lied moeten aan het Liedboek moeten worden toegevoegd?

'Het nieuwe Liedboek is al een erg ruime waaier. Als ik als lekenpreker in Goes voorga kan ik altijd wel wat passends vinden. Soms is dat een enkel couplet, of een enkele regel die past bij het thema van de dienst. Daarnaast heb ik veel aan liederen uit Iona, zoals bijvoorbeeld *Neem mij aan zoals ik ben.*' <<

BOEK

achterhuis

400 jaar geschiedenis

Met dit prentenboek is het de schrijvers gelukt een wereldberoemd en voor Nederland belangrijk verhaal uit de Tweede Wereldoorlog luchtig en behapbaar te maken voor kinderen. Het is geschikt voor kinderen in de midden- en bovenbouw. Aan de hand van prachtige illustraties wordt je meegenomen in de geschiedenis van het huis aan de Prinsengracht in Amsterdam, waar Anne Frank en haar familie moesten onderduiken. Zo zie je hoe het eerst een stuk drassig land was, er grachten kwamen en het huis werd gebouwd. Alle seizoenen komen voorbij. Ook de verschillende bewoners komen langs: deftige bewoners met veel feestjes, apothekers en een smid. Er is zelfs een tijdje een paardenstal geweest. Toen de familie Frank in het Achterhuis moest onderduiken, werden er kruiden en specerijen gemengd en verpakt. De geuren van verre landen zweefden er rond.

De lezer krijgt op een vriendelijke manier de geschiedenis van het huis mee dat in het collectieve geheugen vooral bekendstaat als onderduikadres. Het boek geeft mooi weer hoe, ook op deze plek, de wereld en al het menselijke, de lach, de vreugde en verdriet, niet buiten de deur zijn gebleven. Zo wordt *Het huis aan de Prinsengracht* meer dan een schuilplaats en maakt het boek de herinnering aan deze plek bijzonder.

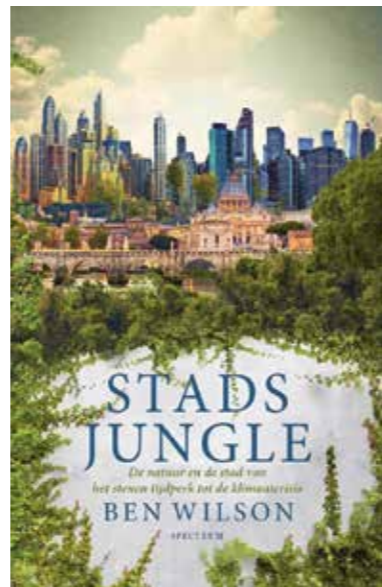
Nienke Opmeer

Het huis aan de Prinsengracht, Thomas Harding, vert. Annelies Jorna, ill. Britta Teckentrup, uitgeverij Querido, € 18,99

stad en natuur

Van vroeger tot klimaatcrisis

Ergens in 1946 schrijft *The New York Times*: 'De overwinning van de metropool op de knellende banden van de natuur is een feestje waard.' Het boek *Stadsjungle* laat zien dat deze visie op stad en natuur tegenwoordig radicaal is omgekeerd. Historicus Ben Wilson zet uiteen dat de natuur belangrijk is voor onze wereld die steeds meer verstedelijkt, en legt uit wat 'natuur' inhoudt. Stad en omgeving ondersteunen elkaar: een goed functionerend ecosysteem van bossen, graslanden, waterrijke gebieden en (getijde)moerassen vormt een cruciale buffer tegen klimaatverandering. Daarbij zijn tuinen de hoekstenen van het stedelijk ecosysteem en belangrijk voor de biodiversiteit. De vergroening van de stad gaat per tuin, per bloemperk. Wilson verwijst onder meer naar Amsterdam, waar in

bepaalde wijken auto's uit de straat geweerd worden en stoepen onttegeld worden ten behoeve van plantengroei.

Al lezende voelde ik de aandrang aantekeningen te maken: dit wil ik onthouden! Het gaat om de wereld nu, met zijn actuele klimaatcrisis. Bovendien is het boeiend om te lezen hoe in voorbije tijden tegen stad en natuur aangekeken werd. Bijvoorbeeld 'toevallige' natuur: 'De oceaan van puin die zich na WO II over heel Europa uitstreckte, had onbedoeld gezorgd voor een enorm natuurexperiment. Er is een begin van een mentaliteitsverandering: wat voorheen als lelijk werd gezien – verlaten terreinen met een wirwar van onkruid – begon men met ontzag en verwondering te bekijken.' Dit boek is een aanrader: kijk om je heen en zie de kracht van de natuur!

André Maris

Stadsjungle – De natuur en de stad van het stenen tijdperk tot de klimaatcrisis, Ben Wilson, vert. Paul Janse, uitgeverij Spectrum, € 40,99

In de rubriek media & cultuur verschijnen besprekingen van boeken, muziek, films, tentoonstellingen en andere culturele uitingen.

geloof

Democratie redden

Resonantie is het vermogen je te laten aanspreken, te laten raken. Het gaat om zoeken, zonder dat je per se vindt. Om verbinding met de omgeving en met wat er om je heen gebeurt. De Duitse socioloog Hartmut Rosa verbindt religie en democratie met elkaar. Zijn stelling is dat het vertrouwen in de democratie – of het gebrek daaraan – met religie 'opgelost' kan worden. Vertrouwen heeft te maken met verbinding: voelen dat je gehoord wordt, dat wat er om je heen gebeurt ook over jou gaat. Dat is de resonantie die Rosa bedoelt. Dan gaat het over termen als verbondenheid, een luisterend oor en hart hebben, en wederkerigheid. Deze begrippen zijn volgens Rosa terug te vinden in religie, met name het christendom. Daarom is religie keihard nodig in een democratie, betoogt hij. Religie – geloof – is een

oefenplaats voor een goed functionerende democratie, waarin iedereen een plek heeft en iedereen zich gehoord en/of gezien voelt. Rosa's betoog is overtuigend, al denk ik dat het boekje vooral zal resoneren in religieuze kringen. Want zijn insteek is niet per se een goede manier om te kijken naar de rol van religie in de maatschappij, maar vooral naar religie zelf. En naar je eigen geloof. Als geloof resonantie is, wat ik een mooi idee vind, laat ik me dan genoeg raken en zie ik de ander wel echt?

Kalle Brüsewitz

Democratie vraagt om religie, Hartmut Rosa, uitgeverij Boom, € 14,90

EXPOSITIE

tweede boek

Wetenschap en geloof

Religie en wetenschap kunnen tegenwoordig naast elkaar bestaan, maar er waren tijden dat dat voor veel verwarring zorgde. Bij de zoektocht naar het ontstaan van de aarde, en waarom alles was zoals het was, was de bijbel heel lang leidend. Ook als bron voor bijvoorbeeld de leeftijd van de aarde. Tijdens de Reformatie spoorden protestantse leiders mensen aan om niet alleen de bijbel te lezen, maar ook zelf natuuronderzoek te doen. Vervolgens werd alles problematisch, want er kwam teveel bewijs aan het licht dat het scheppingsverhaal qua timing nooit het begin van de aarde kon zijn geweest...

Museum Catherijneconvent vertelt in deze tentoonstelling het verhaal van religie en wetenschap. Door middel van attributen, zoals een kopie van het planetarium van Eise Eisinga uit Franeker, tot aan bijvoorbeeld het kunstwerk *Ecce Homo* van Marc Mulders, dat de 'anatomische les' van Rembrandt verbindt aan het lijden van de ziel binnen de rooms-katholieke kerk. Of *Jesus* van Johanna Schweizer, waarin aan de hand van de anatomie van het lichaam Jezus aan een kruis hangt, zonder dat er een kruis te zien is.

De tentoonstelling is een fascinerende reis en laat de spanning zien tussen religie en wetenschap die er altijd wel is (geweest). Tegelijkertijd is het thema zó breed dat de tentoonstelling op sommige momenten niet helemaal samenkomt, hoe hard dat ook geprobeerd wordt met tekst en een audiotour. Toch blijft het voor de toeschouwer spannend omdat er zoveel te zien is. De natuur als 'tweede boek' van het geloof?

Kalle Brüsewitz

De schepping van de wetenschap, Museum Catherijneconvent, Utrecht, te zien t/m 2 juni

De druppels bij de besproken items geven de waardering van de recensent weer. Die kan uiteenlopen van één druppel (niet best), tot vijf druppels (uitstekend).

Ook dit jaar collecteert de ADS digitaal. Op de speciale collectepagina op de website vindt u een overzicht van de doelen van dit jaar.

U kunt via die pagina doneren door geld over te maken naar het in de omschrijving genoemde rekeningnummer, of via een QR-code. Deze QR-code scant u met de foto-app van uw telefoon.

Als uw e-mailadres bij de ADS bekend is krijgt u een persoonlijke betaallink in uw mailbox, als vervanging van de collectebrief. Vindt u dat handig voor een volgende keer, geef dan uw e-mailadres door aan de ADS.

De website vindt u via doopsgezinden.nl/collecten, of door het scannen van de QR-code op deze pagina.

U kunt de doelen steunen met een overschrijving op rekeningnummer NL19 ABNA 0243 4938 86 t.n.v. Algemene Doopsgezinde Sociëteit Amsterdam, ditmaal o.v.v. 'CPT', 'Pinkstercollecte' of 'Indonesië'. U kunt ook uw persoonlijke QR-codes of de algemene code op de website gebruiken.

collectedoelen

mei

Community Peacemaker Teams – CPT

'Bevrijd de gevangengenomen overlevenden van vissersboot Adriane, die gezonken is op 14 juni 2023 voor de kust van Pylos, Griekenland. Het schip had 750 mensen aan boord, waarvan 104 mensen zijn gered. Slechts 82 lichamen zijn gevonden. De Griekse kustwacht heeft deze mensen niet alleen aan hun lot overgelaten, ook heeft de kustwacht hulpvaardige zeilers verhinderd hulp te bieden en mensen van boord te halen. Op 13 september hebben veertig overlevenden een claim ingediend bij de Griekse zeevaartautoriteiten voor het nalaten van het bieden van hulp aan een boot in nood.'

Van de 104 overlevenden zijn negen mensen door de Griekse politie gearresteerd en schuldig bevonden aan mensensmokkel, lidmaatschap van een criminele organisatie, en het laten kapseizen van de boot met vele verdrinkingen tot gevolg. Deze negen mensen worden door zeven ervaren en betrokken advocaten bijgestaan.

Momenteel zitten meer dan tweeduizend mensen in Griekenland gevangen voor het zogenaamd 'smokkelen van mensen'. De Griekse autoriteiten proberen op deze manier de overtochten met gammele bootjes te ontmoedigen. Helaas trekken de échte, zowel Turkse als Egyptische als Libische, smokkelaars zich daar niets van aan. Zij kunnen hun gang gaan en worden niet door hun eigen politie gearresteerd.

Het CP-team AMS (*Aegean Migrant Solidarity*) op Lesbos bezoekt de gevangenen en onderhoudt contact met hun families. Dat is van onbeschrijflijke waarde. Het team vraagt financiële ondersteuning om goede advocaten te kunnen aantrekken voor deze ten onrechte gecriminaliseerde gevangenen. Op dit moment gaan de echte smokkelaars vrijuit en worden migranten gevangen genomen. Dat is de omgekeerde wereld.

Ondersteun het werk van CPT door te doneren.

Pinkstercollecte

Stichting Doopsgezinde Geloofsopbouw en Solidariteit – DGS

Dit jaar is de opbrengst van Pinkstercollecte bedoeld voor de bibliotheek van het seminarium in Pati op Java. Er is al jaren een goede band met dit seminarium. Nederlandse doopsgezinde theologen hebben er in het verleden lesgegeven, en in 2022 heeft ds. Paul Thimm er een bezoek gebracht. Samen met de Indonesië-commissie van de ADS wordt een aantal studenten aan dit seminarium financieel ondersteund. Daarnaast is het van belang dat het seminarium actuele theologische literatuur kan aanschaffen. De leiding van het seminarium in Pati heeft aangegeven het heel fijn te vinden deze literatuur voor hun bibliotheek aan te kunnen schaffen. Met uw steun is dat mogelijk!

juni

commissie Indonesië

Dit jaar wordt uw ondersteuning gevraagd voor de jongerenuitwisseling met Indonesië. Het is een lang gekoesterde wens van de broederschappen in Indonesië om de contacten met en tussen Nederlandse en Indonesische doopsgezinde jongeren te versterken. 'Onze gemeenten kunnen veel van elkaar leren. Kom naar ons toe met jullie jongeren!' Dat hoorde de Indonesië-commissie van de ADS vaak. Deze zomer wordt de jongerenuitwisseling werkelijkheid. De uitwisseling, georganiseerd onder de paraplu van de Stichting voor Doopsgezinde Geloofsopbouw en Solidariteit (DGS), weerspiegelt de samenwerking tussen de organisaties die zich inzetten voor projecten in Indonesië. In de nabije toekomst wil de Indonesië-commissie ook gastheer zijn voor doops-

gezinde jongeren uit Indonesië die naar Nederland komen.

De zestien jongeren uit Nederland die deelnemen aan de uitwisseling zijn enthousiast, willen leren en ontdekken, en kennismaken met de veelzijdige doopsgezinde gemeenten in Indonesië. Ook hebben ze veel te brengen: onze doopsgezinde geschiedenis, hoe wij in Nederland gemeente zijn en hoe zijzelf hun geloof beleven.

We willen u vragen de jongeren uit Nederland en de gemeenten in Indonesië een steun in de rug te geven. In Indonesië zijn ze inmiddels druk bezig met alle voorbereidingen. Ook de Nederlandse jongeren zetten zich op vele manieren in. We zijn ervan overtuigd dat het een gezegende en bijzondere tijd voor hen zal worden deze zomer, waarover ze later graag hun ervaringen zullen delen.

colofon

Mondig is een uitgave van de Algemene Doopsgezinde Sociëteit (ADS) en verschijnt zes keer per jaar. Het blad wordt tegen een vrijwillige bijdrage toegezonden aan alle leden van doopsgezinde gemeenten. Vrienden en belangstellenden die het blad willen ontvangen, betalen € 40,- per jaar. U kunt zich opgeven via de contactgegevens in dit colofon. U kunt uw bijdrage overmaken op NL19 ABNA 0243 4938 86

t.n.v. Algemene Doopsgezinde Sociëteit onder vermelding van 'Mondig 2024'.

Hoofdredactie Kalle Brüsewitz
Eindredactie Marijke van Duin
Redactie Carolien Cornelissen, Yko van der Goot, André Maris en Franka Riesmeijer
Ontwerp & opmaak Susan de Loor
Kantoordeur Haarlem
Druk GBU media | Urk
Advertenties Kalle Brüsewitz
Oplage 5.000

Papier Maxi Offset FSC-mix credit gecertificeerd
Contact redactie & advertenties Singel 454 | 1017 AW Amsterdam
020 623 09 14
communicatie@ads.nl
www.doopsgezinden.nl
Abonnement groot letter CBB 0341 565 477 of klantenservice@cbb.nl
Het volgend nummer van *Mondig* verschijnt half juni.

© ADS 2024

'k Voel de winden Gods vandaag,
of Blue Suede Shoes.
Het licht dat ons aanstoot in de morgen,
of Zoutelande...

HEELSE HERRIE

tekst Kalle Brüsewitz

Vrijwel iedereen hoort graag muziek. Zingt in de kerk of neuriet mee met de radio. Maar bij welk nummer zet u de radio uit? Bij welk lied heeft u de neiging de kerk uit te lopen? Wat wilt u het liefst nooit meer horen?

Geert

'Amen, amen, amen, dat wij niet beschamen – jarenlange terreur aan het eind van de viering. Een zeikerige melodie... en dan tot slot als een soort waarschuwing dat beschamen. Alles wat er mooi open en opbeurend was, grondig de grond in gemept. Ik heb overal geprobeerd het weg te krijgen, maar meestal dook het als ik weer weg was opnieuw op – als muzikaal onkruid.'

Eeke Anne

'Stil maar, wacht maar, alles komt goed.'

Dik

'Rap...'

Mandy

'Hardrock of metal. In de kerk vind ik dat wel anders dan thuis. In het liedboek heb ik (nog) geen nummer gevonden dat ik vreselijk vind.'

Menno

'Er is een heleboel muziek die ik niet mooi vind. Maar *Leer mij volgen zonder vragen* staat inhoudelijk gezien zo haaks op de vrijzinnigheid dat ik dat niet kan zingen.'

Wytske

'Ik schijn de enige muziekliefhebber te zijn die niet van jazz houdt. Maar in de kerk is dat er meen ik nog niet. In de kerk heb ik een hekel aan Taizé-liederen en verder aan alles wat eindeloos herhaald moet worden.'

Klaas

'*Bohemian Rhapsody* van Queen, niet te verteren. Zo overgewaardeerd.'

Jaap

'Het antwoordlied dat gezongen wordt in samenwerkingsgemeenten.'

Hugo

'Alles van Genesis en Phil Collins. Wie die man ooit heeft verteld dat hij zanger moest worden...'

Franka

'Alles van U2, daar krijg ik agressieve neigingen van.'

Barbara

'André Hazes en meer van zulke zangers en zangeressen. Daar word ik net zo agressief van als Franka van U2!'

Anoniem

'Alle Taizéliederen (dat slaat nergens op, drie keer herhalen en eenstemmig) en dat werkelijke tenenkrommend afgrijselijke Ionalielied *De vrede van de aarde en de hemel.*' <<

tekst Johanne Boot

Für Elisa?!

Wie schrijft er – na alle muzikale aandacht voor de profeet Elia – eens een *Für Elisa*?

Door het oratorium *Elias* van Mendelssohn leerde ik het verhaal over de profeet Elia kennen. En in *Go like Elijah* bezingt ook Chi Coltrane diens hemelvaart. Maar Elisa, Elia's opvolger en vriend, blijft in 2 Koningen 15 alleen achter. Terwijl hij méér individuele wonderen zal verrichten, profeten-scholen stichten en een nieuwe koning zalven, zonder ooit de gewelddadigheid ten toon te spreiden waarmee Elia te werk ging. Voor hem is echter geen muziek geschreven. Wie, o wie helpt ons – na Beethoven – aan een écht *Für Elisa*?

Bijbelverhalen inspireerden en inspireren componisten tot grote meesterwerken. Denk maar aan de passietijd die net achter ons ligt met Bach's *Matthäus Passion*, of het *Stabat Mater* van Pergolesi, Dvořák of Caldera. Soms gaat het ook precies omgekeerd: bij mij was het een muzikaal meesterwerk dat me uitnodigde de wereld van de bijbelverhalen binnen te gaan. Tijdens mijn studie theologie werd ons eens gevraagd een oudtestamentische tekst te kiezen. Als – toen nog – agnost zonder kerkelijke achtergrond had ik, op enkele overbekende bijbelverhalen na, nog niks gelezen. Waar te beginnen?

Gelukkig was ik net getuige geweest van een uitvoering van het oratorium *Elias* door het Concertgebouworkest en het Groot Omroepkoor onder leiding van Philip Herreweghe. Het oratorium van Felix Mendelssohn-Bartholdy (opus 70, MWV A25) beleefde zijn première in 1846; 170 jaar later deed het mij de bijbel openslaan om Elia's verhaal eens echt te gaan lezen!

Kent u het verhaal van Elia (nog)? Voor wie zich alleen flarden herinnert, aangemoedigd door ons gefragmenteerde lezen op zondag, hierbij een kleine samenvatting van wat beschreven is in de boeken 1 & 2 Koningen. De verhalen moeten de lezer ervan doordringen dat ontrouw aan God en het dienen van andere goden tot rampspoed leidt en dat berouw en inkeer daarentegen redding en voorspoed tot gevolg hebben. Deze boodschap bij de koning tussen de oren brengen is de ondankbare taak van Elia, samen met zijn helper (of discipel?) Obadja. Elia gaat daarbij niet zachtzinnig te werk. Om de macht van de Ene aan te tonen laat hij vuur en water uit de hemel kletteren en gebruikt hij grof geweld voor het goede doel. Een episode waarbij hij 900 profeten van Baäl de dood injaagt is één van

de meest gewelddadige scènes in de bijbel. De oudtestamentische God lijkt hier een strenge en wraakzuchtige God. Of corrigeert deze God juist zichzelf en Elia in zijn verschijnen op de berg daarna (1 Koningen 19)?

Elia's heftige optreden als profeet is in ieder geval voorbij nadat God in het zachte suizen van de wind aan hem verschijnt. Elia draagt het profetenstokje – in dit geval een mantel – over aan Elisa. Mendelssohns oratorium, een lange, complexe compositie waarin het koor de hoofdrol speelt, voert ons langs de hoogte- en dieptepunten van Elia's leven. Het heeft een verhalende en contemplatieve grandeur die de bijbelverhalen bij uitstek tot leven brengt. Daarnaast moet het voor de koorzangers een feestje zijn het te mogen zingen.

In nr. 8, *Nun erkenne ich*, horen we hoe de weduwe verbaasd ontdekt dat ze met een godsvruchtig man van doen heeft, als Elia haar doodzieke zoon op doet staan. Het koor *Baäl, erhöere uns* (nr. 11) blijft nog dagen in je hoofd rondzingen. In *Rufet lauter, erhört euch nicht* (nr. 12) daagt Elia vervolgens vol humor de wanhopige profeten van Baäl uit: 'Is jullie god soms op vakantie?' Als koningin Izebel op wraak uit is na de afslachting van haar profeten, horen we Elia ook zelf 'Es ist genug' (nr. 26) huilen in de woestijn. Na de ontmoeting met God op de Horeb herneemt Elia zich en zingt vol overgave: 'Ja, bergen mogen van plaats veranderen en heuvels ineens instorten, maar Uw genade zal mij niet verlaten en het verbond van Uw vrede zal niet verbroken worden' (nr. 38: *Ja es sollen wohl Bergen weichen*). Het oratorium eindigt met het troostende kwartet *Wohlan, alle die ihr durstig sein* (nr. 41), met een verwijzing naar Jesaja 55 en Johannes 7.

In een ontroerende laatste scene (2 Koningen 2:1-15b) neemt Elisa afscheid van zijn leermeester, en daalt Elia's geest op hem neer. De tekst is een oer-afscheidsdialoog tussen twee vrienden en lotgenoten. Elisa's weigering om zijn leermeester Elia alleen te laten sterven gaat door merg en been. Niet vaak zag ik trouw, verbondenheid en verlies scherper en invoelbaarder beschreven. Hoe moet Elisa verder als zijn 'Vader, vader! Strijdwagen en ruitery van Israël' in lucht en vlammen – ja, vlammen! – opgaat? Tot mijn grote verrassing ontbrak deze indrukwekkende scene met Elisa in Mendelssohns oratorium. Hoe prachtig de muziek ook is, na het bijbellezen koos ik de tekst over Elia's wonderlijke hemelvaart uit om te onderzoeken.

Ook Chi Coltrane laat in *Go like Elijah* (nummer 1 in de hitlijsten van 1973) Elisa simpelweg buiten beschouwing. Chi Coltrane zingt: 'I don't want anybody to say I'm dead' – zoals in 2 Koningen de profetenzones nergens het lichaam van Elia kunnen vinden. Het nummer, door de diepgelovige Chi geschreven voor haar sterven-de moeder, beschrijft vooral het verlangen naar een vreugdevolle overgang naar hemelse sferen, zonder rouw en aardse poespas.

Elisa is een ander soort profeet dan Elia. Hij is geen eenling, maar geeft leiding aan een groot aantal profeten. Hij heeft een betere

verhouding met de koningen van Israël. Ze komen hem zelfs om raad vragen (2 Koningen 6:8-9). Waar Elia niet in slaagde lukt Elisa wel: er komt een einde aan het koningschap van de familie van Achab.

De wonderverhalen over Elisa moesten hoop en troost bieden aan een zwaar verscheurd volk, schrijven bijbelcommentatoren. Ze zijn dan ook legio: van een drijvende bijl tot een wonderbare vermenigvuldiging van spijzen. Zelfs na zijn dood gebeurt er nog iets bijzonders. Het lichaam van een dode komt terecht in het graf van Elisa. Zodra de dode in aanraking komt met de botten van Elisa wordt hij weer levend (2 Koningen 13:20-21). Met meer dan twaalf wonderen vormt Elisa een voorafschaduw van Jezus in het Nieuwe Testament.

Waar Jezus, blijkens de *Matthäus Passion*, de *Johannes Passion* (allebei van J.S. Bach), *Jesus Christ Superstar* (Andrew Lloyd Webber) en de laatste tien jaar *The Passion* van Hollandse bodem, velen tot muzikale vertolking heeft aangezet, is het naar mijn weten muzikaal stil gebleven voor Elisa. Op Beethoven na dan, maar zijn beroemde *Für Elise* componeerde hij waarschijnlijk voor een jeugdliefde.

Kortom, wie zingt een nieuw lied voor Elisa? Alvast een titelsuggestie: *Wonderful, wonderful!* <<

Nicolaes Ryckmans naar Pieter de Jode *Elisa ziet de Hemelvaart van Elia* | 1643

Muziek der sferen

Van oudsher zijn muziek en dans verbonden met het goddelijke.

Op een andere manier dan normaal spreken en lopen werd gezien als een diepe verbondenheid met het goddelijke, het diepste mysterie van ons bestaan. Ook jezelf van een ander uiterlijk voorzien met verf of kleding, om het compleet te maken, hoorde en hoort daarbij. In februari hebben we zo'n feest van verbondenheid met het goddelijke gehad – want wat is carnaval anders? Ook op weg naar Pasen en daaraan voorbij is muziek ons nabij: Pergolesi, Bach, noem maar op. Muziek draagt ons gevoel en onze emotie, en dat zijn essentiële bestanddelen van ons wezen als gelovige, individueel en verbonden. Zowel muziek der eeuwen als muziek van nu. En dat is niet per se joods-christelijk, maar van alle godsdiensten. Denk aan wajang, de Chinese draak, de sitar, de ramshoorn, en niet te vergeten het oergeluid *oem*. Of de midwinterhoorn boven de put in

Achterhoek en Twente... Ook dansen en dansten we wat af! Of we nu verdwaasd in polonaise 'Een paard in de gang' zingen, als de dood verkleed deelnemen aan een *dance macabre* in de straten van Rio, achter een draak aan dansen in Chinatown, met twee stappen vooruit en één achteruit opgaan in een Echternachse processie, of door Ootmarsum *vloggen!*

Als we in de bijbel lezen over reidansen in het boek der psalmen of in Hooglied, kunnen we navoelen waar het over gaat zonder dat we het precies kunnen benoemen. Want ook al staan er muzikale aanwijzingen bij de psalmen, we hebben eigenlijk geen idee wat daarmee bedoeld zou kunnen zijn. Zelfs muziek uit de middeleeuwen is al ver van ons verwijderd. Ooit zag ik in een uitzending van De Wereld Draait Door hoe een paar mensen zich uitgeput had om de

tekst Geert Brüsewitz

muziekinstrumenten, zoals te zien in de schilderijen van Jeroen Bosch, na te bouwen, om vervolgens te kijken hoe ze klonken. Tamelijk omineus, duister, zoals misschien *oem*, de midwinterhoorn, of de sjofar. Een ontzagwekkend geluid dat de tijd van onze schepping een einde aanzegt.

Ik houd van dat muzikale en ben zeer nieuwsgierig naar al zijn verschijningsvormen. Maar als echte Hollander ben ik niet in de wieg gelegd voor dans. Al deed ik dat vroeger best graag, geen haar op mijn hoofd die er nu over piekert om op rolstoeldansen te gaan (gezien mijn huidige situatie). En toch heeft het wel iets fascinerends, dansen in de kerk, omdat het patronen doorbreekt en wat vastgeroest is in beweging zet.

Jaren geleden kwam Jan Marten de Vries uit Haarlem bij ons in de gemeente met een Afrikaanse

gast. Uit angst dat er veel te weinig mensen zouden zijn had ik met enige overredingskracht – die mij eigen was maar ik nu gelukkig achter mij gelaten heb – mijn hele familie meegetroond. Ik hoor mijn echtgenote nog zeggen: 'Muziek? Dans? Ik kan toch wel gewoon blijven zitten, hè?' 'Natuurlijk!' We waren nog niet binnen of iedereen kreeg trommels en ander slagwerk in handen. En binnen de kortste keren werd ons duidelijk gemaakt hoe anders ons lineaire 'van de wieg tot het graf' levensgevoel is, dan het cyclische levensgevoel in Afrika waar de dood in alle levensfasen altijd dichtbij is. Daar gingen we met onze trommels: in een soort cirkelende stampdans met De Dood in het midden. Ik probeerde de blik van mijn echtgenote te ontwijken...

Maar meer nog dan de dans heeft het muzikale mijn absolute aandacht. Het Hooglied is prachtig, de psalmen zijn prachtig. En wat heb ik een bewondering voor Huub Oosterhuis, die die oude liederen zo tot de essentie kon terugbrengen dat de emotie tot je spreekt, zelfs in ons enigszins vlakke

daar gingen we met onze trommels...

welvaartsbestaan. Psalmen golven! Ze golven tussen mij en de anderen, mij en de ander, mij en de Ander, tussen hoop en wanhoop, strijd en berusting, heden en verleden, veraf en dichtbij, tussen realiteit en verlangen. Ik vind het ongelooflijk wat in die psalmen aan uitersten, tegenstrijdigheden met elkaar verbonden wordt. Aarzeling en daadkracht, hoop en wanhoop, zoals in het echte leven, ons leven, en levens ver weg. En daarmee zijn het liederen van het echte leven. Mits goed en eigentijds vertaald doorbreken ze de taalbarrière – als die er al was.

Op Facebook werd in verband met dit themanummer de vraag gesteld van welke kerkmuziek of andere muziek je houdt of juist vreselijk vindt. Iemand schreef niet van herhaling te houden, terwijl ik dat juist prachtig vind. De psalmen zitten er vol mee, vooral ook met verdiepende herhaling. Een zin die mij altijd diep raakt komt uit psalm 42 en 43: 'Wat buigt gij u neder, o mijn ziel, en zijt gij onrustig in mij? Hoop op God, want ik zal Hem nog loven, mijn Verlosser en mijn God!' De herhaling maakt het intens, en

het kaatsen tussen onrust en lof zo wezenlijk. De herhaling stilt de onrust en laat het loven een kans krijgen. Kan dit poëtische ook muzikale verdieping krijgen? Zeker! Jammer daarom eigenlijk dat we niet meer kunnen achterhalen hoe de muziek van de psalm ooit was. Maar die zou natuurlijk ook zover van me kunnen afstaan dat ik er niets mee kan.

Zo herinner ik me nog de Silberberg in Amsterdam-Noord waar ik als student korte tijd woonde. In het weekend sleutelden daar altijd een aantal Pakistaanse jongens aan een autowrak. Maar hun arbeidsvitaminen waren niet de mijne! Wel een mooi voorbeeld vind ik de manier waarop Huub van der Lubbe, van De Dijk, psalm 55 jaren geleden zong. Golvend tussen hoop en wanhoop, tussen gemeenschap en eenzaamheid. God als vriend en makker, maar ook degene die de tegenstanders te grazen neemt. Luister maar op YouTube. De bijbel is een muzikaal boek! En Geloof kan niet zonder. <<

Sjablonen

Dankzij een samenwerking tussen de ADS en Museum Catharijneconvent, zijn in de periode 2020–2023 zo'n dertig vermaningen met rijksmonumentale status bezocht door erfgoed specialisten van de afdeling Erfgoed in kerken en kloosters van het museum. Belangwekkende interieurs en historisch en liturgisch waardevolle voorwerpen die deze kerkgebouwen herbergen, zijn met dit project in kaart gebracht. Van verrassende en bijzondere vondsten is regelmatig verslag gedaan aan de lezers van *Doopsgezind NL* en *Mondig*. De kerkgemeenten ontvingen een digitale rapportage met de inventarisatiegegevens, kleurenfoto's en een cultuurhistorische waardering. De gemeenten kwamen hiermee te weten wat hun meest belangwekkende erfgoed is

en dus waar de meeste aandacht naar uit moet gaan op het gebied van behoud, restauratie en verzekering. De digitale rapportages staan in Kerkcollectie Digitaal, de landelijke database van nationaal erfgoed op locatie. Elk kerkbestuur of kerkenraad kan in deze database de eigen locatie bekijken en de gegevens actueel houden. kerkcollectie.catharijneconvent.nl

Maar er is nog onontgonnen terrein: veertig doopsgezinde vermaningen met een gemeentelijke monumentstatus, of zonder beschermde status, zijn nog nooit in kaart gebracht door een erfgoed specialist. Er is nu een driejarig vervolgt raject opgezet om ook het erfgoed in deze kerken te inventariseren. Want ook deze

niet-rijksmonumentale vermaningen hebben een bijzondere inrichting: denk aan Nieuwe Niedorp, met een orgel en preekstoel in neogotische stijl, of Warns, met de rijk gesneden preekstoel en aankondigingsborden met Hindelooper snijwerk. Daarnaast verdienen modernere kerkinterieurs aandacht. Zo bevinden zich in De Rijp en Eenrum zeldzame voorbeelden van doopsgezinde kerkgebouwen uit de wederopbouwperiode. En omdat in sommige plaatsen al eeuwenlang een doopsgezinde gemeenschap bestaat, of gemeenten zijn gefuseerd, zijn er ook in de jongere gebouwen nog cultuurschatten van aanzienlijke ouderdom te verwachten.

Hanna Melse is als erfgoed specialist voor het protestantisme verbonden aan Museum Catharijneconvent.

Heeft uw gemeente ook bijzonder erfgoed? Geef het door aan de Kunstcommissie van de ADS: info@ads.nl. Wellicht kan deze rubriek er aandacht aan besteden.

Compositie met sjablonen

De vermaning in Hippolytushoef dateert van 1861, maar de gebrandschilderde glas-in-loodramen zijn pas in 1938 aangebracht.

Ze zijn gemaakt door het bekende atelier van Willem Bogtman uit Haarlem. Van deze firma, die werkte in de stijl van de Amsterdamse School en Art Deco, zijn glas-in-loodramen te zien in diverse openbare gebouwen in Nederland, en in tientallen protestantse en rooms-katholieke kerken. Voor zover bekend is de vermaning in Hippolytushoef het enige doopsgezinde kerkgebouw met werk van Bogtman.

Het gaat om tien ramen met elk een eigen symbool of voorstelling. De voorstellingen zijn omgeven door een decoratieve omlijsting, bekroond door een ster. In eerste instantie valt die decoratieve compositie eigenlijk het meeste op, pas daarna trekt de voorstelling de aandacht. De brandschilderingen zijn *grisailles*, dat wil zeggen weergegeven in grijs tinten. Ze zijn aangebracht door middel van sjablonen, wat het geheel strakke contouren geeft. Binnen de

vlakken zijn er gradiënten van licht naar donkergrijs. Als detaillering bevatten de ramen enkele glaasjes in blauwe, paarse en rode tinten.

De voorstellingen in de ramen zijn als volgt – van rechts voorin de kerkzaal met de klok mee:

- > duif, als symbool van de Heilige Geest
- > adelaar: evangelist Johannes
- > (middelste raam rechter wand) vrouw met kruik bij waterput, verwijzend naar Johannes 7:38–39: 'Wie in mij gelooft, gelijk de schrift zegt, stromen van levend water zullen uit zijn binnenste vloeien'
- > gevleugeld rund: evangelist Lucas
- > (achterin kerkzaal, rechterwand) anker: hoop
- > (achterin kerkzaal, linkerwand) kruis: geloof en avondmaalsbeker
- > mens: evangelist Mattheus
- > (middelste raam linkerwand) zaaier, verwijzend

naar Lucas 8:5–8, ook vermeld bij Mattheus en Marcus: de gelijkenis van de zaaier
> leeuw: evangelist Marcus
> olielamp, verwijzend naar Psalm 119:105: 'Uw woord is een lamp voor mijn voet'

Letterlijk en figuurlijk zijn het symbolen rondom de plaats van samenkomst van de kerkgemeente. Leden uit de plaatselijke gemeenschap verwoordden daarbij een specifiek doopsgezind aspect van de voorstelling van de vrouw bij de waterput: 'Als Jezus spreekt van de stromen van levend water, dan gaat dit over de Geest die mensen ontvangen, of die levend wordt in mensen als zij tot geloof komen. De doopsgezinden dopen iemand pas als hij of zij zelf tot geloof gekomen is. Dit gebeurt uiteraard ook met water. Dit raam geeft dus aan dat we ons in een doopsgezinde kerk bevinden.'

De ramen in Hippolytushoef zijn niet zo kleurrijk en expressief als andere, veelal vroegere werken van Bogtman. Hoewel deze kunstenaar wordt gerekend tot de Amsterdamse School en de Art Deco, had Bogtman als commerciële firma te maken met allerhande opdrachtgevers met verschillende voorkeuren. Daarom beperkte hij zich niet tot één

benadering of stijl. Evenwel zijn de ramen in Hippolytushoef, met hun symmetrische ornamentele compositie die met behulp van sjablonen op het glas is gegrisailleerd, goed herkenbaar als werk van zijn atelier. Ook de weergave van de mens- en dierfiguren, traditioneel-realistisch, is typerend voor de ontwerpen van Bogtman vanaf 1930. Tegelijkertijd zijn de glas-in-loodramen in deze vermaning uniek. In tegenstelling tot veel seriematiger werkende firma's die gebruik maakten van snelle productiemethoden en met modellenboeken werkten, ontwierp Bogtman voor iedere opdrachtgever originele beglazingen. Hoewel de ramen in Hippolytushoef een latere toevoeging aan het kerkgebouw zijn, misstaan ze zeker niet in het sobere negentiende-eeuwse kerkinterieur. <<

Literatuur

> 'Atelier Bogtman' in: red. Carine Hoogveld, Ellinoor Bergvelt en Frans van Burkom, *Glas in lood in Nederland 1817–1968*, 's-Gravenhage 1989, p. 212–213
> Tan Lont-Lont, Jan Lont Czn. en Gea Klein-Hamming, *Doopsgezinde vermaning Hippolytushoef Wieringen*, op website Historische Vereniging Wieringen: historischwieringen.nl

links Vrouw met kruik bij waterput (detail) Het raam met voorstelling van de zaaier is gesigneerd

Een opgetrokken wenkbrauw, een lach, een vraagteken: 'Een Elvis-kerkdienst, wat is dat?'

tekst Fred Omvlee

Crying in the Chapel

Niet zelden krijg ik die vraag. 'Oh, gewoon, een kerkdienst waarin ik over het leven van Elvis vertel... We lezen uit een bijbeltekst waar Elvis wat bijgeschreven heeft, en we horen en zingen – naast een paar hits – de gospels die hij zong.'

De kerken die het aandurven verzamelen vooraf een gelegenheidskoor, dat niet zelden in stijl (*fifties, sixties, seventies*) gekleed gaat. Er verschijnen persberichten in de lokale pers. En meestal zit de kerk vol. Of er zijn twee, drie, vier keer zoveel mensen als anders, en veel mensen 'van buiten'. Als ik voor het eerst in een kerk kom met mijn Elvis-kerkdienst vertel ik het levensverhaal van Elvis: van armoede naar rijkdom, van talent en tragiek, van verslaving en vroege dood. Ik vertel ook dat ik als jongetje van elf fan werd, toen Elvis stierf. Maar dat ik pas veel later, bij het plotselinge overlijden van mijn vader, ineens ging huilen bij de Elvis-gospel

Precious Lord, Take my Hand. Ik voelde me verdrietig en dankbaar tegelijk.

Mijn biografie, het levensverhaal van Elvis en het levensverhaal van de bezoeker betrek ik erbij. 'Wat is jouw associatie bij Elvis, waar denk je aan?' is een vast onderdeel. Steevast volgen jeugdherinneringen, herinneringen aan een vader of moeder. Daarna verkondig ik de levenslessen van Elvis, volgens het ezelsbruggetje E.L.V.I.S.: *Doe alles wat je doet met oprechte Energie, koester de Liefde, kijk uit voor Verslaving, maar wees wel een Verbinder, laat je Inspireren en koester je Soul, je ziel...*

Na afloop blijkt vaak dat aspecten van Elvis' leven herkend worden in het eigen leven of dat van een naaste: depressie, echtscheiding, verslaving. Ik maak van Elvis geen heilige, maar een gewoon zoekend mens. De kernzin is: 'Zelfs al eindig je als Elvis – verslaafd, gescheiden, depressief, te jong: je valt niet uit

Gods hand. Dat is genade, dat is verbazingwekkende genade, dat is *Amazing Grace*.' Waarna uiteraard deze oude gospel klinkt.

Soms speelt een jonge conservatorium-band mee: *The Rising Clouds*, twintigers die van de fifties en sixties houden. Met hen speel ik graag als hoogtepunt *If I Can Dream*: de ode van Elvis aan de droom van dominee Martin Luther King – die andere King uit Memphis. *You saw me crying in the chapel, the tears I shed were tears of joy*. 'Je zag me huilen in de kapel, de tranen die ik schreide, waren tranen van vreugde.' Het is een soort Johannes de Heer-dienst in een nieuw jasje, vrijzinnig en vroom, er wordt gelachen en gehuild. Voor mij is het de kerkdienst van mijn leven.

En na afloop klinkt er geregeld iets als *Jailhouse Rock* of *Blue Suede Shoes* en wordt er voorzichtig gedanst! <<

Fred Omvlee is predikant en tot voorkort hoofd geestelijke verzorging van de Nederlandse marine.